

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-101

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - I

EDUCATION FOR NEW TIMES

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **twelve marks** and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answers type questions carry **four marks** and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*
- (7) *No supplement will be provided to the students.*

SECTION - I

Q.1) What is Education ? Explain with example the functions of Education regarding Individual Development. Write any two situations of Informal Education for Students Development. **[12]**

OR

[4157]-101

1

P.T.O.

Q.1) Explain the Educational Thoughts of John Dewey with reference to following points :

- (1) Goals of Education
- (2) Curriculum
- (3) Teaching Methodology
- (4) Role of a Teacher

Evaluate these thoughts in the present context. [12]

Q.2) What is Education for Character Formation ? Write its necessity. Write, how will you build character among your students with the help of any four activities ? [12]

OR

Q.2) Which are Modern Aims of Education and Goals of Education as stated in the Indian Constitution ? Write, what efforts have been made to achieve these aims and goals of Education ? [12]

Q.3) Write short notes on **any four** of the following : [16]

- (a) The 'Communication Skills' and 'Use of Technology Skills' required by the teachers in 21st century
- (b) Need of Education for National Integration
- (c) Importance of Work Culture for Teacher Profession
- (d) Contribution of Mahatma Jyotiba Phule to Women Education
- (e) Significance of 'Earn and Learn Scheme' in today's Education
- (f) Difference between Formal and Non-formal Education

SECTION - II

Q.4) Explain Concept of Globalization and its effect on Indian Education System with the help of the following points : [12]

- (1) Curriculum
- (2) Teaching Method
- (3) Teacher's Role

OR

Q.4) What is Family ? What are the characteristics of Family ? Write Educational Importance of Family in the modern time. [12]

Q.5) Describe the Interactions in School. As a teacher which efforts will you take for the Healthy Interaction in the School ? [12]

OR

Q.5) What is Mass Communication Media ? Explain the role of Media like Computer (Internet), Television and Literature in Education. [12]

Q.6) Write short notes on **any four** of the following : [16]

- (a) Any two forces working in Modern Indian Society
- (b) Expected function of Education for the Development of Rural Community
- (c) Educational Contribution of Non-government Organisations
- (d) Educational Importance of Reference Group
- (e) Need of Education for Minority
- (f) Concept of Futurology of Education

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-101

मराठी रूपांतर

नवीन काळासाठी शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.
- (7) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) शिक्षण म्हणजे काय ? शिक्षणाची व्यक्तिविकासाची कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.
विद्यार्थी व्यक्तिविकासासाठी सहज शिक्षणाचे कोणतेही दोन प्रसंग लिहा. [12]

किंवा

प्र.1) जॉन ड्युई यांचे शिक्षणविषयक विचार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

- (१) शिक्षणविषयक ध्येये
- (२) अभ्यासक्रम
- (३) अध्यापन पद्धती
- (४) शिक्षकाची भूमिका

या विचारांचे आजच्या परिस्थितीत मूल्यमापन करा.

[12]

[4157]-101

5

P.T.O.

प्र.2) चारित्र्यनिर्मितीचे शिक्षण म्हणजे काय ? या शिक्षणाची आवश्यकता लिहा. कोणत्याही चार उपक्रमांच्या आधारे विद्यार्थ्यांमध्ये चारित्र्यनिर्मिती तुम्ही कशी कराल ते लिहा. [12]

किंवा

प्र.2) शिक्षणाची आधुनिक ध्येये व भारतीय राज्यघटनेत नमूद केलेली शिक्षणाची ध्येये कोणती ? शिक्षणाची वरील ध्येये साध्य होण्यासाठी कोणते प्रयत्न झाले आहेत ते लिहा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चारवर थोडक्यात टिपा लिहा : [16]

- (अ) २१व्या शतकातील शिक्षकाजवळ आवश्यक असलेली 'संवाद कौशल्ये' व 'तंत्रज्ञानवापर कौशल्ये'
- (ब) राष्ट्रीय एकात्मतेसाठी शिक्षणाची गरज
- (क) शिक्षकी व्यवसायातील 'कार्यसंस्कृती'चे महत्त्व
- (ड) महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे स्त्री-शिक्षणातील योगदान
- (इ) 'कमवा व शिका' या योजनेचे आजच्या शिक्षणातील महत्त्व
- (फ) औपचारिक शिक्षण व अनौपचारिक शिक्षण यामधील फरक

विभाग - २

प्र.4) जागतिकीकरणाची संकल्पना स्पष्ट करून तिचे भारतीय शिक्षणव्यवस्थेवर कोणते परिणाम झाले हे खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (१) अभ्यासक्रम
- (२) अध्यापन पद्धती
- (३) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

प्र.4) कुटुंब म्हणजे काय ? कुटुंबसंस्थेची वैशिष्ट्ये कोणती ? आधुनिक काळातील कुटुंबसंस्थेचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा. [12]

प्र.5) शाळेमध्ये घडून येणाऱ्या आंतरक्रियांचे वर्णन करा. शाळेतील आंतरक्रिया निकोप राहण्यासाठी शिक्षक या नात्याने तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [12]

किंवा

प्र.5) समूह संपर्क साधने म्हणजे काय ? संगणक (इंटरनेट), दूरदर्शन व साहित्य या साधनांची शिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा. [12]

प्र.6) खालीलपैकी कोणत्याही चारवर थोडक्यात टिपा लिहा : [16]

- (अ) आधुनिक भारतीय समाजात कार्यरत असणाऱ्या कोणत्याही दोन शक्ती
- (ब) ग्रामीण लोकसमुदायाच्या विकासासाठी शिक्षणाचे अपेक्षित कार्य
- (क) अशासकीय संघटनांचे शैक्षणिक योगदान
- (ड) संदर्भ समूहाचे शैक्षणिक महत्त्व
- (इ) अल्पसंख्यांकांच्या शिक्षणाची गरज
- (फ) शिक्षणाच्या भविष्याभ्यासाची संकल्पना

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-102

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - II

PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *The word limit for answers to the 12 marks questions is 300-350.*
- (5) *The word limit for answers to the 4 marks questions is 130-150.*
- (6) *No supplement shall be provided to the students.*

SECTION - I

Q.1) Explain with illustrations the importance of Heredity and Environment in the growth and development of a Child. Why is it necessary for a teacher to know about the Heredity and Environment of the children in her class ? [12]

OR

Q.1) Sunita is a girl with normal I.Q. But she faces difficulties in reading and writing of Marathi Language. What is the name of Sunita's Learning Disability ? What are the main characteristics of children having such Learning Disability ? Write six activities/efforts you will conduct/take as a teacher to help children having this Learning Disability. [12]

Q.2) Explain the concept and need of Inclusive Education. Enlist and explain six activities which can be organised for developing appropriate attitude towards Inclusive Education in Teachers. [12]

OR

Q.2) Explain the nature of Individual Differences. What are the causes of Individual Differences ? Considering the Individual Differences, what can a teacher do to make his teaching effective in his class ? [12]

Q.3) Answer the following : **(Any Four)** [16]

- (a) Differentiate between Introspection Method and Observation Method.
- (b) What are the causes of Maladjustment ?
- (c) What efforts can be taken to facilitate the academic performance of Visually Impaired Children ?
- (d) Enlist the principles of Growth and Development.
- (e) What are the uses of the Knowledge of Educational Psychology to a teacher ?
- (f) Explain four activities that can be organised for Personality Development of Students.

SECTION - II

Q.4) Explain Concept of Thinking Process. What are the tools of Thinking Process ? How can the creativity amongst students be developed ? Give examples. [12]

OR

Q.4) What do you mean by Concept ? What are the types of Concepts ? Explain with examples how Concepts are formed ? [12]

Q.5) What is Intelligence ? What are the types of Intelligence ? What programs will you organize for developing the Emotional Intelligence of Students ? [12]

OR

Q.5) What are the characteristic of an Effective Teacher ? Explain your role as an Effective Teacher with respect to the following points with examples : **[12]**

- (1) Co-operative Learning
- (2) Collaborative Learning

Q.6) Answer the following : **(Any Four)** **[16]**

- (a) What is Sensation ? Explain the types of Sensation with examples.
  - (b) Explain Concept of Constructivism with examples.
  - (c) Explain Concept of Mind Mapping. How will you use Mind Mapping in Classroom Teaching ?
  - (d) Explain Process of Memory.
  - (e) Explain the difference between Illusion and Hallucination.
  - (f) Write any four features of the Learning Process.
-

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-102

मराठी रूपांतर

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- (2) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
- (3) उजवीकडील आकडे गुण दर्शवितात.
- (4) १२ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा ३००-३५० शब्द आहे.
- (5) ४ गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा १३०-१५० शब्द आहे.
- (6) विद्यार्थ्यांना पुरवणी दिली जाणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) बालकाच्या वाढ व विकासामध्ये अनुवंश व परिस्थितीचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. शिक्षकाला आपल्या वर्गातील विद्यार्थ्यांच्या अनुवंश व परिस्थिती संबंधी माहिती असणे का आवश्यक आहे ?

[12]

किंवा

प्र.1) सुनिता ही सामान्य बुद्ध्यांक असणारी मुलगी आहे, परंतू तिला मराठी भाषेच्या वाचनात व लेखनात अडचणी येतात. सुनिताच्या अध्ययन अक्षमतेचे नाव काय ? ही अध्ययन अक्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ? अशा विद्यार्थ्यांना मदत करण्यासाठी कोणत्याही सहा कृती/कार्यक्रम लिहा.

[12]

[4157]-102

5

P.T.O.

- प्र.2) समावेशक शिक्षणाची संकल्पना व गरज स्पष्ट करा. शिक्षकांमध्ये समावेशक शिक्षणाबाबत योग्य दृष्टिकोन निर्माण करण्यासाठी सहा उपक्रम सूचवा व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.2) व्यक्तिभेदाचे स्वरूप स्पष्ट करा. व्यक्तिभेदाची कारणे कोणती ? वर्गातील व्यक्तिभेद लक्षात घेऊन शिक्षकाला आपले अध्यापन परिणामकारक करण्यासाठी काय करीता येईल ? [12]

- प्र.3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]

- (अ) आत्मनिरीक्षण व अंतर्निरीक्षण पद्धतीतील फरक लिहा.
(ब) विसमायोजनाची कारणे कोणती ?
(क) दृष्टिदोष असणाऱ्या विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक प्रगती होण्यासाठी कोणते प्रयत्न करीता येतील ?
(ड) वाढ आणि विकासाची तत्त्वे लिहा.
(इ) शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या ज्ञानाचा शिक्षकाला कसा उपयोग होतो ?
(फ) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी कोणत्या चार उपक्रमांचे आयोजन कराल ते स्पष्ट करा.

विभाग - २

- प्र.4) विचारप्रक्रिया ही संकल्पना स्पष्ट करा. विचारप्रक्रियेची साधने कोणती ते सांगून विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलतेचा विकास कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.4) संकल्पना म्हणजे काय ? संकल्पनांचे प्रकार सांगून संकल्पना निर्मिती कशी होते ते सोदाहरण सांगा. [12]

- प्र.5) बुद्धिमत्ता म्हणजे काय ? बुद्धिमत्तेचे प्रकार कोणते ? विद्यार्थ्यांची भावनिक बुद्धिमत्ता विकसित करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल ? [12]

किंवा

प्र.5) प्रभावी शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ? प्रभावी शिक्षण म्हणून तुमची भूमिका खालील मुद्यांच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

(१) सहकार्यात्मक अध्ययन

(२) सहभागात्मक अध्ययन

प्र.6) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

(अ) संवेदना म्हणजे काय ? संवेदनांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

(ब) ज्ञानरचनावादाची संकल्पना उदाहरणांनी स्पष्ट करा.

(क) मनोचित्र ही संकल्पना स्पष्ट करा. मनोचित्राचा वापर वर्गाध्यापन करताना कसा कराल ?

(ड) स्मरण प्रक्रिया स्पष्ट करा.

(इ) इंद्रियभ्रम आणि चित्तभ्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

(फ) अध्ययन प्रक्रियेची कोणतीही चार वैशिष्ट्ये लिहा.

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-103

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - III

SCHOOL MANAGEMENT - PRINCIPLES AND PRACTICES

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the **two sections** should be written in **separate answer-books**.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry **12 marks** and the answers of the same are expected in 300-350 words each.*
- (5) *Short answer type questions which carry **4 marks** are to be written in 130-150 words each.*
- (6) *Supplement should not be provided*

SECTION - I

Q.1) What is meant by Institutional Planning ? Being a Manager how will you do Institutional Planning for the improvement of the status of your school ? [12]

OR

Q.1) Explain Concept of Total Quality Management in Education. Write its characteristics with examples. [12]

Q.2) What is meant by Management ? Explain characteristics of Taylor's and Fayol's Theories of Management with examples. [12]

OR

Q.2) What is the Concept of Leadership ? Explain the types of Leadership with their merits and demerits. [12]

Q.3) Answer the following in short : **(Any Four)** [16]

- (a) Give the functions of Maharashtra State Board of Secondary and Higher Secondary Education.
- (b) Need of the Supervision in the School
- (c) Explain the functions of National Council of Educational Research and Training.
- (d) Explain the importance of academic needs to maintain standard of Education.
- (e) Write any four functions of a Teacher with reference to the Personality Development of the Student.
- (f) Explain the Utilization of Text Book Bureau with examples.

SECTION - II

Q.4) What is Pre-service Training and In-service Training ? Write the difference between Pre-service Training and In-service Training with example. [12]

OR

Q.4) Which are the major types of School Management played the important role ? Illustrate importance of Disaster Management with examples. [12]

Q.5) What is School Discipline ? Prepare Code of Conduct for Human Factors (Students and Teachers) to maintain Discipline. [12]

OR

Q.5) Select any one problem that you want to solve regarding School Management and prepared Action Research based on it. [12]

Q.6) Answer the following in short : **(Any Four)**

[16]

- (a) Which schemes are run by Maharashtra Government to overcome from problems created by Rural Enrollment ?
  - (b) Which remedies will be implement on the problems of +2 Stage Location ?
  - (c) “Time Table is a Mirror of School.” Explain.
  - (d) Why the expectations of teachers are not fulfilled by the Teachers Professional Organisations ? Explain.
  - (e) What is the role of Research in the Development of Education ?
  - (f) How will you play and important role as a Teacher, while organising Annual Gathering Function Process from President Selection to the end of programme.
-

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-103

मराठी रूपांतर

शालेय व्यवस्थापन - तत्त्वे आणि कार्यवाही

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून उत्तर ३०० ते ३५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी ४ गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर १३० ते १५० शब्दांत अपेक्षित आहे.
- (6) पुरवणी दिली जाणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) संस्थानिहाय नियोजन म्हणजे काय ? तुम्ही कार्यरत असलेल्या शाळेचा दर्जा सुधारण्यासाठी व्यवस्थापक म्हणून तुम्ही संस्थानिहाय नियोजन कसे कराल ? [12]

किंवा

प्र.1) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करून त्यांची वैशिष्ट्ये सोदाहरण लिहा. [12]

प्र.2) व्यवस्थापन म्हणजे काय ? व्यवस्थापनविषयक टेलर व फेयॉल यांच्या उपपत्तीची वैशिष्ट्ये सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

[4157]-103

5

P.T.O.

प्र.2) नेतृत्वाची संकल्पना कोणती ? नेतृत्व शैलीचे मुख्य प्रकार गुणदोषासहित स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालील प्रश्नाची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]

(अ) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाची कार्ये कोणती ?

(ब) शाळेतील पर्यवेक्षणाची आवश्यकता

(क) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेचे कार्ये स्पष्ट करा.

(ड) शिक्षणाचा योग्य तो दर्जा राखण्यासाठी शैक्षणिक गरजांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

(इ) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या विकासासंदर्भात शिक्षकांची कोणतेही चार कार्ये लिहा.

(फ) पाठ्यपुस्तक मंडळाची उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा.

विभाग - २

प्र.4) सेवापूर्व प्रशिक्षण व सेवांतर्गत प्रशिक्षण म्हणजे काय ? सेवापूर्व प्रशिक्षण व सेवांतर्गत प्रशिक्षण यातील फरक सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

प्र.4) शालेय व्यवस्थापनात महत्त्वाची भूमिका बजावणारे प्रमुख प्रकार कोणते ? शालेय आपत्ती व्यवस्थापनाचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.5) शालेय शिस्त म्हणजे काय ? शालेय शिस्त राखली जावी यासाठी संबंधित मानवी घटकांसाठी (विद्यार्थी व शिक्षक) नियमावली तयार करा. [12]

किंवा

प्र.5) शालेय व्यवस्थापनातील समस्या सोडविण्यासाठी तुम्हाला निराकरणाची निवड वाटणारी कोणतीही एक समस्या निवडून कृतीसंशोधन आराखडा तयार करा. [12]

प्र.6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार)

[16]

- (अ) ग्रामीण भागातील पटनोंदणीच्या समस्या निराकरणासाठी महाराष्ट्र शासनाने राबविलेल्या योजना स्पष्ट करा.
- (ब) +२ स्तराच्या स्थाननिश्चितीच्या समस्येवर कोणते उपाय योजता येतील ?
- (क) “वेळापत्रक हा शाळेचा आरसा असतो.” स्पष्ट करा.
- (ड) शिक्षकांच्या व्यावसायिक संघटनाकडून शिक्षकांच्या अपेक्षा पूर्ण न होण्याची कारणमीमांसा लिहा.
- (इ) शिक्षण क्षेत्रातील विकासासाठी संशोधनाची भूमिका कोणती ? ते लिहा.
- (फ) स्नेह संमेलनाच्या अध्यक्ष निवडीपासून ते कार्यक्रम पार पडेपर्यंतची जबाबदारी शिक्षक म्हणून तुम्ही कशी पार पाडाल ते लिहा.

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-104

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - IV

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY
AND INSTRUCTIONAL SYSTEM

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions :

- (1) *All questions are compulsory.*
- (2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- (3) *Figures to the right indicate full marks.*
- (4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- (5) *Short answer type questions carry four marks and the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- (6) *In any condition supplement will not be provided.*

SECTION - I

Q.1) How ICT has changed the Education System ? Explain your answer with respect to curriculum, role of teacher, methods of teaching, classroom environment, evaluation and educational management. [12]

OR

Q.1) What do you mean by Technology Aided Learning ? How will you use TAL for effective learning ? [12]

[4157]-104

1

P.T.O.

Q.2) Differentiate between Intranet and Internet. How will you use Internet for effective Teaching - Learning Process ? [12]

OR

Q.2) What is Software ? What are the types of Software ? How will you use the Application Software - M.S. Word, M.S. Power Point for enhancing the quality of Education ? [12]

Q.3) Answer in brief : (**Any Four**) [16]

- (a) How Collaborative Learning helps Peer Learning ?
- (b) How will you take care of your Computers from Virus ?
- (c) Explain Copyright Act with reference to Electronic Communication.
- (d) Differentiate between CAL and TAL.
- (e) Enumerate the 'Role of Edusat' in Education.
- (f) How Virtual Classroom will help to improve the Traditional Classroom ?

SECTION - II

Q.4) (A) What are the principles of System Approach ? [04]

(B) How will you apply these principles in day to day Learning-Teaching ? [08]

OR

Q.4) (A) What is Instructional System ? [04]

(B) How will you consider the characteristics of Instructional System to Analyse Content and Classroom Teaching ? [08]

Q.5) (A) How do Strategies differ from Teaching Methods ? [04]

(B) Develop C.A.I. Program on any one unit of your subject. [08]

OR

Q.5) (A) Explain the principles of selecting technology for Best Classroom Instructions. **[04]**

(B) How will you apply these principles for teaching any unit of your subject ? **[08]**

Q.6) Answer the following : **(Any Four)** **[16]**

(a) Write the difference between Education and Instruction.

(b) Which factors will you consider for analysing Instructional System ?

(c) What is Self-instruction ? What are the characteristics of Self-instruction ?

(d) Explain the steps of Mastery Learning Model.

(e) Explain Education Decision Model (C.I.P.P.).

(f) Explain the Process of Curriculum Development with respect to Instructional System.

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 6]

[Total No. of Printed Pages : 3

[4157]-104

मराठी रूपांतर

पेपर - ४

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि अनुदेशन प्रणाली

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :

- (1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- (2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- (3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- (4) निबंधवजा प्रश्न १२ गुणांचा असून प्रत्येकी ३०० ते ३५० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (5) लघुत्तरी प्रश्न ४ गुणांचा असून प्रत्येकी १३० ते १५० शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
- (6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - १

प्र.1) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानामुळे शिक्षण पद्धतीमध्ये कसा बदल झाला आहे ? अभ्यासक्रम, शिक्षकाची भूमिका, अध्यापन पद्धती, वर्ग वातावरण, मूल्यमापन आणि शैक्षणिक व्यवस्थापनाच्या संदर्भातून तुमचे उत्तर स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययन म्हणजे काय ? अध्ययन प्रक्रिया परिणामकारक करण्यासाठी तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययनाचा (टीएएल) वापर तुम्ही कसा कराल ? [12]

प्र.2) इंटरनेट आणि इंटरनेट यातील फरक स्पष्ट करा. अध्ययन-अध्यापन परिणामकारक करण्यासाठी इंटरनेटचा वापर तुम्ही कसा कराल ? [12]

किंवा

[4157]-104

5

P.T.O.

प्र.2) सॉफ्टवेअर म्हणजे काय ? सॉफ्टवेअरचे प्रकार कोणते ? एम.एस. वर्ड आणि एम.एस. पॉवर पॉइंट या ॲप्लिकेशन सॉफ्टवेअरचा वापर शिक्षणाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी तुम्ही कसा कराल ? [12]

प्र.3) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (फक्त चार) [16]

(अ) समवयस्कांच्या अध्ययनामध्ये सहयोगी अध्ययन (Collaborative Learning) कसे मदत करते ?

(ब) विषाणूंपासून तुम्ही तुमच्या संगणकाचे रक्षण कसे कराल ?

(क) इलेक्ट्रॉनिक संप्रेषणाच्या संदर्भात स्वामीत्व हक्क कायदा स्पष्ट करा.

(ड) सीएएल आणि टीएएल यातील फरक स्पष्ट करा.

(इ) 'एज्युसॅट'ची शिक्षणातील भूमिका स्पष्ट करा.

(फ) पारंपारिक वर्गाध्यापन सुधारण्यामध्ये आभासी वर्ग (Virtual Classroom) कसे मदत करते ?

विभाग - २

प्र.4) (अ) प्रणाली उपागमाची तत्त्वे कोणती ? [04]

(ब) दैनंदिन अध्ययन-अध्यापनामध्ये प्रणाली उपागमाच्या तत्त्वांचे उपयोजन कसे कराल ? [08]

किंवा

प्र.4) (अ) अनुदेशन प्रणाली म्हणजे काय ? [04]

(ब) आशय विश्लेषण व वर्गाध्यापनासाठी अनुदेशन प्रणालीच्या गुणवैशिष्ट्यांचा विचार तुम्ही कसा कराल ? [08]

प्र.5) (अ) अनुदेशन कार्यनीती ही अध्यापन पद्धतीपेक्षा कशी वेगळी आहे ? [04]

(ब) तुमच्या अध्यापन पद्धतीतील कोणत्याही एका घटकासाठी संगणक सहाय्यित अनुदेशन कार्यक्रम विकसित करा. [08]

किंवा

- प्र.5) (अ) उत्तम वर्ग अनुदेशनासाठी तंत्रज्ञान निवडीची तत्त्वे स्पष्ट करा. [04]
- (ब) तुमच्या विषयातील कोणत्याही घटकाच्या अध्यापनासाठी तंत्रज्ञान निवडीच्या तत्त्वांचे उपयोजन कसे कराल ? [08]
- प्र.6) उत्तरे लिहा : (कोणतेही चार) [16]
- (अ) शिक्षण आणि अनुदेशन यातील फरक लिहा.
- (ब) अनुदेशन प्रणालीच्या विश्लेषणासाठी कोणत्या घटकांचा विचार कराल ?
- (क) स्वयं अनुदेशन म्हणजे काय ? स्वयं अनुदेशनाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?
- (ड) प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमानाच्या पायऱ्या कोणत्या ?
- (इ) शैक्षणिक निर्णयात्मक प्रतिमान स्पष्ट करा.
- (फ) अनुदेशन प्रणाली दृष्टीकोनातून अभ्यासक्रम विकसन प्रक्रिया स्पष्ट करा.
-

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 15

[4157]-105

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - V

EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

(Section - I i.e. Educational Evaluation is compulsory for
all and Section - II will be any one elective)

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) All questions are compulsory.

(2) Answers of the **two sections (subjects)** should be written in
separate answer-books.

(3) For all students, Section - I is compulsory i.e. Educational
Evaluation. From electives, student can select **any one**
elective and write answers in a separate answer-book.

(4) Figures to the right hand of the questions indicate marks.

(5) Students should follow the given words limit : Long answer
300 to 350 words, Short answer 130 to 150 words.

(6) In any situation, students will not get supplement.

(7) Use of single memory calculator is allowed.

सूचना :

(1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.

(2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

(3) विभाग - १ म्हणजे शैक्षणिक मूल्यमापन सर्वांना अनिवार्य आहे.
विभाग - २ मधील निवडलेल्या वैकल्पिक विषयाची उत्तरे स्वतंत्र
उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

(4) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

(5) उत्तरासाठीच्या खालील शब्दमर्यादा पाळाव्यात :

दीर्घोत्तरी ३०० ते ३५० शब्द, लघुत्तरी १३० ते १५० शब्द.

(6) आपणास दिलेल्या उत्तरपत्रिकांशिवाय इतर पुरवणी मिळणार नाही.

(7) आकडेमोडीसाठी एकच स्मृती असलेले गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी
आहे.

[4157]-105
PAPER - V
EDUCATIONAL EVALUATION AND ELECTIVES

[Max. Marks : 40]

SECTION - I

Q.1) Explain the importance of Tripartite Structure of Taxonomy of Educational Objectives by Dr. Bloom, by drawing the Structure. How will you attain the Objectives of Psychomotor domain in your students ? **[12]**

OR

Q.1) Explain the characteristics of good Evaluation Tool. Explain, how will you increase the Validity of the Unit Test in your subject ? **[12]**

Q.2) (A) Find out Standard Deviation for the following frequency distribution and interpret it : **[08]**

Class Intervals	1 11	12 22	23 33	34 44	45 55	56 66	67 77	78 88
Frequency	10	12	13	10	15	08	12	10

(B) 'Mean' is the most useful measure of Central Tendency. Justify. **[04]**

OR

Q.2) (A) Find out the Coefficient of Correlation between Mathematical Ability and Scientific Ability from the given data by Spearman's Rank Difference Method and interpret it : **[08]**

Student	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Mathematical Ability	45	30	60	62	60	70	60	75	55	60
Scientific Ability	52	45	70	64	63	64	35	70	60	64

(B) Explain with one example how will you use properties of Normal Probability Curve in day to day teaching ? **[04]**

Q.3) Answer any four of the following in brief : [16]

- Compare the Frequency Polygon with Histogram.
- Explain Concept of Standard Score and uses of Standard Score.
- How will you teach 'Personal Health' Unit using Indirect Learning Experiences ?
- Explain the difference between Diagnostic Test and Achievement Test.
- Explain how will you convert marks of Examination into Grading System ?
- Explain any four merits of Continuous Remedial Evaluation Procedure.

मराठी रूपांतर

शैक्षणिक मूल्यमापन व वैकल्पिक

विभाग - १

प्र.1) डॉ. ब्लूम यांच्या शैक्षणिक उद्दिष्ट्यांच्या श्रेणीबद्ध वर्गीकरणाची संरचना काढून महत्त्व स्पष्ट करा. या संरचनेच्या क्रियात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी तुम्ही कसा प्रयत्न कराल ? [12]

किंवा

प्र.1) चांगल्या मूल्यमापन साधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. तुमच्या विषयातील घटक चाचणीची सप्रमाणता वाढविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [12]

प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या विभाजन सारणीवरून प्रमाण विचलन काढा व अर्थनिर्वचन करा : [08]

वर्गांतरे (C.I.)	१	१२	२३	३४	४५	५६	६७	७८
	११	२२	३३	४४	५५	६६	७७	८८
वारंवारिता (f)	१०	१२	१३	१०	१५	०८	१२	१०

(ब) "मध्यमान हे बहुउपयोगी परिमाण आहे." हे विधान स्पष्ट करा. [04]

किंवा

- प्र.2) (अ) खाली दिलेल्या गणितीय व वैज्ञानिक क्षमता गुणांकातील सहसंबंध गुणक स्पिरमनच्या श्रेणी अंतर पद्धतीने काढून अर्थनिर्वचन करा : [08]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
गणितीय क्षमता	४५	३०	६०	६२	६०	७०	६०	७५	५५	६०
वैज्ञानिक क्षमता	५२	४५	७०	६४	६३	६४	३५	७०	६०	६४

- (ब) प्रसामान्य संभव वक्राच्या वैशिष्ट्यांचा वर्गअध्यापनात कसा उपयोग कराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [04]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यातील फरक स्पष्ट करा.
- (ब) प्रमाणित प्राप्तांकांची संकल्पना व उपयोग स्पष्ट करा.
- (क) 'वैयक्तिक आरोग्य' ह्या घटकाचे अप्रत्यक्ष अनुभवांद्वारे अध्यापन कसे कराल ?
- (ड) नैदानिक कसोटी व प्राविण्य (संपादन) कसोटी यातील फरक स्पष्ट करा.
- (इ) परीक्षेतील गुणदानाचे श्रेणीदान पद्धतीत रूपांतर कसे कराल ?
- (फ) सातत्यपूर्ण उपचारात्मक मूल्यमापनाचे चार फायदे स्पष्ट करा.

[4157]-105

PAPER - V

**INTRODUCTION TO GUIDANCE AND COUNSELLING
IN SCHOOL OBJECTIVES**

(ELECTIVE - I)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What is Guidance ? Explain need of Guidance and role of Guide in Guidance with an example. **[12]**

OR

Q.1) Explain in detail Psychological Tests used in Guidance according to the following points : **[12]**

- (1) Concept
- (2) Types
- (3) Advantages

Q.2) What is Counselling ? Explain Procedure of Counselling with an examples. **[12]**

OR

Q.2) Write the difference between Individual and Group Counselling. Explain the usability of both at school level with an example. **[12]**

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Concept and Need of Educational Guidance
- (b) Advantages of Observation Technique in Guidance
- (c) Principles of Guidance
- (d) Steps of Directive Counselling
- (e) Importance of Follow-up Service
- (f) Role of School Counsellor

मराठी रूपांतर

पेपर - ५

शालेय व्यवस्थेतील मार्गदर्शन आणि समुपदेशनाची ओळख

(वैकल्पिक - १)

विभाग - २

प्र.1) मार्गदर्शन म्हणजे काय ? मार्गदर्शनाची गरज सांगून मार्गदर्शकाची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) खालील मुद्यांच्या आधारे मानसशास्त्रीय चाचण्यांचा मार्गदर्शनासाठी होणारा उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

(१) संकल्पना

(२) प्रकार

(३) फायदे

प्र.2) समुपदेशन म्हणजे काय ? समुपदेशन प्रक्रिया सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) वैयक्तिक व समूह समुपदेशन यातील फरक लिहा. या दोहोंची शालेय स्तरावरील उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) टिपा लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) शैक्षणिक मार्गदर्शन संकल्पना व गरज

(ब) मार्गदर्शनात निरीक्षण तंत्राचे फायदे

(क) मार्गदर्शनाची तत्त्वे

(ड) निर्देशित समुपदेशनाच्या पायऱ्या

(इ) अनुधावन कार्य - महत्त्व

(फ) शालेय समुपदेशकाची भूमिका

[4157]-105

PAPER - V

POPULATION EDUCATION AND ADULT EDUCATION

(ELECTIVE - II)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What are the characteristics of World Population and Indian Population ? Explain with illustrations the programmes you would like to suggest for imparting Population Education to your pupils. [12]

OR

Q.1) Explain Concept of Adult Education. What are your innovative ideas to impart the Adult Education in your Society ? [12]

Q.2) Explain with illustrations the Interrelationship between Adult Education and Social Education. [12]

OR

Q.2) What is the Structure of Indian Population ? How will you implement the Population Education Programme for effective Structure of Indian Population ? [12]

Q.3) Give short notes : (Any Four) [16]

- (a) Lifelong Learning
- (b) Population Control
- (c) Population Mobility in India
- (d) Adult Education and Role of All India Radio
- (e) Urbanization and Population Education
- (f) Literate Society and Development

मराठी रूपांतर

पेपर - ५

लोकसंख्या शिक्षण आणि प्रौढ शिक्षण

(वैकल्पिक - २)

विभाग - २

प्र.1) जागतिक लोकसंख्या आणि भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये कोणती ? तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांना लोकसंख्या शिक्षण देण्यासाठी कोणते कार्यक्रम सूचवाल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) प्रौढ शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करून तुमच्या समाजाला प्रौढ शिक्षण देण्यासाठी तुमच्या नावीन्यपूर्ण कल्पना कोणत्या आहेत ? [12]

प्र.2) प्रौढ शिक्षण आणि सामाजिक शिक्षण यांच्यातील सहसंबंध उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) भारतीय लोकसंख्येची रचना लिहून ही संरचना प्रभावी ठरण्यासाठी तुम्ही लोकसंख्या शिक्षणाच्या कार्यक्रमाची अमलबजावणी कशी कराल ? [12]

प्र.3) टिपा द्या : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) आजीवन अध्ययन

(ब) लोकसंख्या नियंत्रण

(क) भारतातील लोकसंख्येची गतिमानता

(ड) प्रौढ शिक्षण आणि आकाशवाणीची भूमिका

(इ) नागरीकरण आणि लोकसंख्या शिक्षण

(फ) साक्षर समाज आणि विकास

[4157]-105

PAPER - V

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

(ELECTIVE - III)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) What is Historical Method of Research ? Explain the characteristics and steps of Historical Research. Why External and Internal Criticism is important in this Method ? [12]

OR

Q.1) What is Population and Sample ? Explain the need of Sampling. How will you decide the good Sample ? [12]

Q.2) What is Educational Research ? Which are the different areas of Educational Research ? Explain any two priority areas with one research problem in each area. [12]

OR

Q.2) What is the importance of Research Proposal ? Explain the steps of writing research proposal with suitable example. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) What is Bibliography ? Write any two references of books.
- (b) A Researcher wants to study the effectiveness of a programme, which method of Educational Research will be useful for this study ? Write its characteristics.
- (c) What is an Interview ? What precautions should be taken while conducting an Interview ?
- (d) What is Action Research ? Explain the need of Action Research in the Field of Education.
- (e) What is Hypothesis ? Write any two examples of Hypothesis.
- (f) Which Method of Educational Research is used for status studies ? Write its steps.

मराठी रूपांतर

पेपर - ५

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख

(वैकल्पिक - ३)

विभाग - २

प्र.1) ऐतिहासिक संशोधन पद्धती म्हणजे काय ? या पद्धतीची वैशिष्ट्ये आणि पायऱ्या स्पष्ट करा. ऐतिहासिक पद्धतीमध्ये बाह्य आणि आंतरिक चिकित्सा महत्त्वाची का आहे ? [12]

किंवा

प्र.1) जनसंख्या आणि नमूना म्हणजे काय ? नमूना निवडीची गरज स्पष्ट करा. चांगला नमूना तुम्ही कसा ठरवाल ? [12]

प्र.2) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय ? शैक्षणिक संशोधनाची विविध क्षेत्रे कोणती ? प्राधान्यतेनुसार शैक्षणिक संशोधनाची कोणतीही दोन क्षेत्रे प्रत्येकी एक संशोधन समस्येसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) संशोधन आराखड्याचे महत्त्व कोणते ? संशोधन आराखडा लेखनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) संदर्भग्रंथ सूची म्हणजे काय ? कोणत्याही दोन पुस्तकांचा संदर्भ लिहा.

(ब) संशोधकाला एका कार्यक्रमाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास करायचा आहे. या अभ्यासासाठी कोणती शैक्षणिक संशोधन पद्धती उपयुक्त ठरेल ? त्या पद्धतीची वैशिष्ट्ये लिहा.

(क) मुलाखत म्हणजे काय ? मुलाखत घेतांना कोणती काळजी घ्यावी ?

(ड) कृती संशोधन म्हणजे काय ? शिक्षण क्षेत्रात कृती संशोधनाची गरज स्पष्ट करा.

(इ) परिकल्पना म्हणजे काय ? परिकल्पनेची कोणतीही दोन उदाहरणे लिहा.

(फ) सद्यस्थितीचा अभ्यास करण्यासाठी कोणती संशोधन पद्धती वापरली जाते ? त्या पद्धतीच्या पायऱ्या लिहा.

[4157]-105

PAPER - V

HEALTH, PHYSICAL EDUCATION AND YOGA

(ELECTIVE - IV)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Which factors affects the Health ? What activities would you implement as a teacher for maintenance of Students Health ? **[12]**

OR

Q.1) Write Concept of Physical Education. Explain importance of Physical Education at School Level. **[12]**

Q.2) What is Health Related Physical Fitness ? Explain factors of HRPF with suitable examples. **[12]**

OR

Q.2) Explain all steps of Suryanamskar with proper sequence and write in brief the benefits of Suryanamskara. **[12]**

Q.3) Write short notes : **(Any Four)** **[16]**

(a) Importance of Balanced Diet

(b) B.M.I. Concept

(c) Importance of Pranayama

(d) Objectives of Physical Education

(e) Importance of Sports for development of Physical Fitness

(f) Application of Yoga for development of Concentration and Memory

मराठी रूपांतर

पेपर - ५

आरोग्य, शारीरिक शिक्षण आणि योग

(वैकल्पिक - ४)

विभाग - २

प्र.1) आरोग्यावर परिणाम करणारे घटक कोणते ? विद्यार्थ्यांचे आरोग्य चांगले रहावे यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते उपक्रम राबवाल ते लिहा. [12]

किंवा

प्र.1) शारीरिक शिक्षणाची संकल्पना लिहून शालेय स्तरावर शारीरिक शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) आरोग्याधिष्ठित शारीरिक सुदृढता म्हणजे काय ? आरोग्याधिष्ठित शारीरिक सुदृढतेचे घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) सूर्यनमस्काराच्या सर्व पायऱ्या योग्य क्रमाने सविस्तर स्पष्ट करून सूर्यनमस्काराचे फायदे थोडक्यात लिहा. [12]

प्र.3) टिपा लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) संतुलित आहाराचे महत्त्व

(ब) बी. एम. आय. संकल्पना

(क) प्राणायामाचे महत्त्व

(ड) शारीरिक शिक्षणाची उद्दिष्टे

(इ) शारीरिक सुदृढता वाढविण्यासाठी खेळाचे महत्त्व

(फ) एकाग्रता व स्मरणशक्ती वाढविण्यासाठी योगाचे उपयोजन

[4157]-105

PAPER - V

ENVIRONMENTAL EDUCATION AND DISASTER MANAGEMENT

(ELECTIVE - V)

[Max. Marks : 40]

SECTION - II

Q.1) Which are the types of Disaster ? Explain your role as a teacher for preventing any Disaster powerfully. **[12]**

OR

Q.1) What is Disaster ? Explain various reasons and effects related to the particular Disaster. **[12]**

Q.2) What is Environmental Education ? What is your role as a Environmental Teacher ? How you circulate Environmental Axionlogy among your student ? **[12]**

OR

Q.2) Write types of Pollution. Explain various reasons of Radiology Pollution. As a teacher how will you circulate Environmental Education Through School Subject ? **[12]**

Q.3) Write a short answers : **(Any Four)** **[16]**

- (a) Explain four reasons of Environmental Education.
- (b) Explain effects of dryout an environment and suggest its measurement.
- (c) Explain importance of Environmental Education.

- (d) How you save your student from fire due to short circuit occurred in the school at the time of Cultural Programme ?
- (e) What types of Programmes do you prefer for Solid Wastage Management ?
- (f) How will you take contribution of Society for Environmental Balance ?

मराठी रूपांतर

पेपर - ५

पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन

(वैकल्पिक - ५)

विभाग - २

- प्र.1) आपत्तीचे प्रकार कोणते ? आपत्तीचा समर्थपणे सामना करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणती भूमिका बजावाल ? [12]

किंवा

- प्र.1) आपत्ती म्हणजे काय ? आपत्तीची कारणे व परिणाम सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.2) पर्यावरण शिक्षण म्हणजे काय ? पर्यावरण शिक्षक म्हणून तुमची भूमिका कोणती ? पर्यावरणविषयक मूल्य विद्यार्थ्यांमध्ये कसे रुजवाल ? [12]

किंवा

- प्र.2) प्रदूषणाचे प्रकार लिहून किरणोत्सारी प्रदूषणाची कारणे स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून तुम्ही शालेय विषयातून पर्यावरण शिक्षण कसे द्याल ? [12]

- प्र.3) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणत्याही चार) [16]

(अ) पर्यावरण शिक्षणाचे कोणतेही चार कारणे स्पष्ट करा.

(ब) आवर्षणाचे पर्यावरणावर होणारे परिणाम कोणते त्यावर उपाय सूचवा.

- (क) पर्यावरण शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- (ड) “सांस्कृतिक कार्यक्रम सुरु असताना शॉर्ट सर्किटमुळे आग लागली.” यातून विद्यार्थ्यांची सुटका कशी कराल ?
- (इ) घन कचऱ्याचे व्यवस्थापन हा विचार विद्यार्थ्यांमध्ये रुजविण्यासाठी कोणते उपक्रम घ्याल ?
- (फ) पर्यावरण संतुलनासाठी समाजाचा सहभाग कसा घ्याल ?
-

Seat No.	
-------------	--

Total No. of Questions : 3+3]

[Total No. of Printed Pages : 20

[4157]-106

B. Ed. (General) Examination - 2012

PAPER - VI

SUBJECT EDUCATION

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,
History, Geography, Economics, Commerce)**

(2008 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions : (1) *All questions are compulsory.*

(2) *Answers of the two subjects should be written in separate answer-books.*

(3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*

(4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*

(5) *Write answer of question no. 3 in about 150 words.*

(6) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

(7) *No supplements will be provided to the students.*

सूचना :

(1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*

(2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*

(3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*

(4) *प्रश्न-क्रमांक १ व २ची उत्तरे प्रत्येकी ३५० शब्दांपर्यंत लिहावीत.*

(5) *प्रश्न-क्रमांक ३चे उत्तर १५० शब्दांपर्यंत लिहावे.*

(6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*

(7) *कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

- प्र.1) आशय विश्लेषण म्हणजे काय ? आशय विश्लेषण करताना कोणकोणत्या बाबींचा विचार करावा लागतो ? कोणत्याही एका घटकाचे अध्यापन करताना आशय विश्लेषणाचा तुम्ही कसा उपयोग कराल ? [12]

किंवा

- प्र.1) मातृभाषा अध्यापनात 'मूल्ये' महत्त्वाची का आहेत ? माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत 'स्त्री-पुरुष समानता' हे मूल्य रुजविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण लिहा. [12]
- प्र.2) मराठी विषयाच्या शिक्षकाच्या अंगी कोणकोणती गुणवैशिष्ट्ये असावीत ? विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासाच्या दृष्टीने मराठी विषयाच्या शिक्षकाचे विशेष कार्य कोणते ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.2) सांघिक अध्यापन म्हणजे काय ? सांघिक अध्यापनाची वैशिष्ट्ये लिहून त्याचे अध्ययन-अध्यापनातील फायदे लिहा. सांघिक अध्यापनासाठी काळजी कोणती घ्यावी ते भाषाशिक्षकाच्या भूमिकेतून सोदाहरण लिहा. [12]
- प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा : [16]
- (अ) मराठी गद्य साहित्याचे विविध प्रकार लिहून गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा.
- (ब) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.
- (क) प्रश्नोत्तर पद्धतीचे गुण व मर्यादा लिहा.
- (ड) मराठी विषय संरचनेची चार वैशिष्ट्ये लिहा.
- (इ) समवाय म्हणजे काय ? मराठी व इतिहास या विषयातील समवाय सोदाहरण लिहा.
- (फ) मराठीच्या अध्यापनात शैक्षणिक साधनांची गरज व महत्त्व लिहा.

ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is Communicative Approach ? Explain its characteristics. How will you make use of it in your Classroom Teaching ? [12]

OR

Q.1) Explain the concept and nature of Content-Cum-Methodology. As a teacher how will you use it while teaching English ? [12]

Q.2) What are the qualities of good English Teacher ? How will you perform various responsibilities as a English Teacher ? [12]

OR

Q.2) Explain various types of Teaching Aid. Which Teaching Aids will you use while teaching English ? [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) How will you inculcate the core elements inculcation of scientific attitude and 'Social and Cultural Heritage of India' through English Content ?
  - (b) Explain the place of English in Secondary School Curriculum.
  - (c) What are the Special Methods of teaching Writing ?
  - (d) Explain the Methods of teaching Grammar with suitable examples.
  - (e) What are the disadvantages of Grammar Translation Method ?
  - (f) Explain Concept 'Diagnostic Testing' with examples.
-

हिन्दी शिक्षण

[कुल गुण : 40]

प्र.1) आशय विश्लेषण का महत्त्व स्पष्ट करते हुए कक्षा सातवीं और नौवीं के किन्हीं दो समान आशय वाले पाठ पढ़ाते समय किस प्रकार भिन्नता होगी यह निम्नलिखित मद्दों के आधार पर सोदाहरण लिखिये :

[12]

- (१) प्रस्तावना
- (२) उदाहरण
- (३) शैक्षिक साधन
- (४) उपयोजन
- (५) संकलन
- (६) स्वाध्याय

अथवा

प्र.1) अभ्यासानुवर्ती कार्यक्रमों का महत्त्व स्पष्ट करते हुए 'सरस्वती यात्रा तथा वाङ्मय मंडल' इन कार्यक्रमों के माध्यम से हिंदी भाषा विकास हेतु किस प्रकार उपयोग करोगे ? सोदाहरण स्पष्ट कीजिये ।

[12]

प्र.2) हिंदी भाषा शिक्षा में शैक्षिक साधनों का महत्त्व स्पष्ट करते हुए किन्हीं तीन साधनों का प्रयोग करते समय कौन-सी सावधानी बर्तनी चाहिये यह सोदाहरण लिखिये ।

[12]

अथवा

प्र.2) हिंदी भाषा अध्यापन में पाठ्यपुस्तक का महत्त्व स्पष्ट करते हुए आपकी दृष्टि से एक आदर्श पाठ्यपुस्तक के कौन-से निकष होने चाहिये यह किसी भी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक के आधार पर स्पष्ट कीजिये ।

[12]

प्र.3) निम्नलिखित किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिये :

[16]

- (अ) उपचारात्मक अध्यापन की आवश्यकता सोदाहरण स्पष्ट कीजिये ।
- (ब) पाठ्यक्रम और पाठ्यपुस्तक संबंध स्पष्ट कीजिये ।
- (क) हिंदी विषय अध्यापक के विशेष गुणों की आवश्यकता लिखिये ।
- (ड) राष्ट्रभाषा हिंदी की आवश्यकता स्पष्ट कीजिये ।
- (इ) किन्हीं दो मूल्यों के आधार पर मूल्य शिक्षा की आवश्यकता लिखिये ।
- (फ) अध्यापन सूत्रों की आवश्यकता हिंदी भाषा शिक्षण में सोदाहरण स्पष्ट कीजिये ।

SANSKRIT EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Which are the objectives of Sanskrit Teaching ? Explain the place of Sanskrit Subject in School Curriculum. [12]

OR

Q.1) Explain Concept of Content-Cum-Methodology and its need for teaching of Sanskrit. [12]

Q.2) Explain the need and importance of Content Analysis of Sanskrit Subject. [12]

OR

Q.2) Evaluate 10th STD Sanskrit Text Book as per the norms of ideal text book. [12]

Q.3) Write the answers of **any four** of the following : [16]

- (a) Write down two achievements regarding the objectives of understanding for teaching त्वान्त and ल्यबन्त.
- (b) How do you find the reflection of saving environment, one of the core elements in 8th STD Sanskrit Text book ?
- (c) Explain the Utility of Dramatization in Sanskrit Teaching.
- (d) Which teaching method do you follow for teaching Story Lesson ?
- (e) Write down the nature of Sanskrit Prose Lesson Note with an example.
- (f) Construct to questions on the basis of 9th STD Text Book to evaluate the transformation of Patriotism in Pupil.

मराठी रूपांतर
संस्कृत शिक्षण

प्र.1) संस्कृत विषयाच्या अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती ? संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना व संस्कृत विषयासाठी आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) संस्कृत विषयाच्या आशय विश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) इयत्ता १०वीचे पुस्तक हे आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या निकषानुसार आहे का ? मूल्यमापन करा. [12]

प्र.3) पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा : [16]

(अ) त्वान्त व ल्यबन्त अव्ययाच्या अध्यापनासाठी आकलन उद्दिष्टाच्या दोन अध्ययन निष्पत्ती लिहा.

(ब) पर्यावरणाचे संरक्षण हा गाभाघटक इ. ८वीच्या पाठ्यपुस्तकात कसा प्रतिबिंबित होतो, ते स्पष्ट करा.

(क) संस्कृत अध्यापनात नाट्यीकरणाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.

(ड) कथा पाठाचे अध्यापन करताना आपण कोणती अध्यापन पद्धती अंमलात आणाल ?

(इ) संस्कृत गद्य पाठ टाचणाचे स्वरूप सोदाहरण थोडक्यात लिहा.

(फ) विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रभक्ती हे मूल्य रुजले आहे का, ते तपासण्यासाठी इ. नववीच्या पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे दोन प्रश्न तयार करा.

URDU EDUCATION

[Max. Marks : 40]

- a) Test whether the solution given in the following transportation matrix is optimal? Find alternate optimal solution if exists. Also find corresponding transportation cost.

[12]

*	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄
O ₁	1	2	1	4
O ₂	3	3	2	1
O ₃	4	2	5	9

20
 10
 20
 10
 20
 20

[12]

Q4

Attempt any two of the following:

20

[12]

- a) 1) What is the difference between slack, surplus and artificial variable? 2) State Dominance principle.
 b) The canteen contractor prepares a wada at an average cost of Rs. 5/- and sells it at Rs. 8/- . The wada prepared in the morning and is sold during the same day. Unsold wada has to be thrown at the end of the day. According to past history the daily demand of the wada lies between 20 to 23. Prepare a Pay off table and regret table.
 c) Solve the following transportation problem to minimize the cost.

[12]

[16]

*	D ₁	D ₂	D ₃	Capacity
O ₁	2	7	4	5
O ₂	3	3	1	8
O ₃	5	4	7	7
O ₄	1	6	2	14
Supply	7	9	18	34

- d) Using simplex method solve the following L.P.P.
 Maximize $Z = 7X_1 + 5X_2$
 Subjected to constraints:
 $X_1 + 2X_2 \leq 6$
 $4X_1 + 3X_2 \leq 12$
 $X_1, X_2 \geq 0$

MATHEMATICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) (A) Explain the use of Experimental Method of teaching Mathematics for teaching the unit 'Trigonometric Ratios' with respect to following points : [08]

- (1) Principles
- (2) Steps
- (3) Teaching Aids
- (4) Teacher's Role

(B) Write the advantages and limitations of Experimental Method. [04]

OR

Q.1) (A) Explain with suitable examples, how different maxims of teaching are reflected in the text book of Geometry at class IX level. (Any four maxims) [08]

(B) Enumerate qualities of a good Mathematics Teacher. [04]

Q.2) (A) You are asked to teach the lesson 'Geometric Constructions' by making a team with your colleague. Make a lesson plan for team teaching with respect the following points : [08]

- (1) Objectives
- (2) Content
- (3) Distribution of Activities
- (4) Use of Teaching Aids and Black Board Work
- (5) Evaluation
- (6) Classroom Management

(B) What is Task Analysis ? How is it useful for Mathematics Teaching ? [04]

OR

Q.2) (A) Prepare a brief lesson plan for teaching the content 'Equilateral Triangles' by using Concept Attainment Model. [08]

(B) Explain the advantages of Concept Attainment Model. [04]

Q.3) Attempt any four of the following :

[16]

- (a) Explain Correlation of Mathematics Subject within its branches.
- (b) Enumerate characteristics of a good Mathematics Text Book.
- (c) Analyse the content of the unit 'Shares' with respect to following points :
  - (i) Generalizations
  - (ii) Objectives
  - (iii) Method of Teaching
  - (iv) Teaching Aids
- (d) Suggest an appropriate method for teaching the unit 'Simple Interest'. Justify your selection of method.
- (e) Explain Concept of 'Mastery Learning' by Dr. Bloom.
- (f) As a Mathematics Teacher, what tools will you use to evaluate development of affective domain of your students ?

मराठी रूपांतर

गणित शिक्षण

प्र.1) (अ) 'त्रिकोणमितीय गुणोत्तरे' या घटकाच्या अध्यापनासाठी गणित अध्यापनाची 'प्रायोगिक पद्धती'चा वापर खालील मुद्यांना अनुसरून स्पष्ट करा : [08]

- (1) तत्त्वे
- (2) पायऱ्या
- (3) शैक्षणिक साधने
- (4) शिक्षकाची भूमिका

(ब) प्रायोगिक पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा. [04]

किंवा

प्र.1) (अ) इयत्ता ९वी भूमितीच्या पुस्तकात गणित अध्यापनाची विविध सूत्रे कशी प्रतिबिंबित झालेली आहेत हे सोदाहरण स्पष्ट करा. (कोणतेही चार) [08]

(ब) चांगल्या गणित शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा. [04]

प्र.2) (अ) आपल्या सहकाऱ्याबरोबर संघ करून 'भौमितिक रचना' हा घटक सांघिक अध्यापन पद्धतीने शिकवायचा आहे. पुढील मुद्यांना अनुसरून सांघिक अध्यापनासाठी पाठ नियोजन करा : [08]

- (1) उद्दिष्टे
- (2) आशय
- (3) कामाची विभागणी
- (4) शैक्षणिक साधनांचा वापर व फलक कार्य
- (5) मूल्यमापन
- (6) वर्गव्यवस्थापन

(ब) कार्य पृथःकरण म्हणजे काय ? गणित अध्यापनासाठी कार्य पृथःकरणाचा उपयोग स्पष्ट करा. [04]

किंवा

प्र.2) (अ) संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाचा वापर करून 'त्रिकोणाचे प्रकार' हा पाठ्यांश शिकविण्यासाठी संक्षिप्त पाठ नियोजन तयार करा. [08]

(ब) संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाचे फायदे स्पष्ट करा. [04]

प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

(अ) गणित विषयाचा शाखांतर्गत समवाय स्पष्ट करा.

(ब) चांगल्या गणित पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये लिहा.

(क) 'शेअर्स' या घटकाचे विश्लेषण पुढील मुद्यांना अनुसरून करा :

- (i) स्पष्टीकरणे
- (ii) वर्गाध्यापनाची उद्दिष्ट्ये
- (iii) अध्यापन पद्धती
- (iv) शैक्षणिक साधने

(ड) 'सरळ व्याज' या पाठ्यांशाच्या अध्यापनासाठी योग्य अध्यापन पद्धती सूचवा. आपल्या पद्धती निवडीची कारणमिमांसा करा.

(इ) डॉ. ब्लूम यांची 'प्रभुत्व अध्ययन' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

(फ) तुमच्या विद्यार्थ्यांच्या भावात्मक विकासाचे मूल्यमापन करण्यासाठी गणित शिक्षक म्हणून कोणत्या साधनांचा वापर कराल ?

SCIENCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

- Q.1)** Give the classification of Audio-Visual Aids of teaching Science. Compare the Projective Aids with Non-projective Aids. Explain with suitable examples in Science the statement “Teaching become more effective due to use of Projective Aids”. [12]

OR

- Q.1)** State concept of the following techniques in Science and explain their advantages in Science Teaching with suitable examples : [12]
- (a) Stimulation
  - (b) Team Teaching

- Q.2)** Which values can be transmitted through Science Contents ? What will you do to inculcate any four of them through Science Teaching ? [12]

OR

- Q.2)** Explain Concept of Content-Cum-Methodology. What are the steps of Content-Cum-Methodology of Science ? Explain the points of analysis of Syllabus with reference to a Science Syllabus of any standard. [12]

- Q.3)** Answer **any four** of the following : [16]

- (a) What is meant by Correlation ? Explain Correlation of Science within Science.
- (b) Give merits and limitations of Demonstration Method.
- (c) Write note on need of Year Plan.
- (d) Illustrate how will you use remedial teaching in your Science Teaching ?
- (e) Prepare a rating scale for measuring Interest in Science of High School Students.
- (f) Explain importance of Science in daily life.

मराठी रूपांतर

विज्ञान शिक्षण

- प्र.1) विज्ञान अध्यापनाच्या दृक्-श्राव्य साधनांचे वर्गीकरण देऊन प्रक्षेपित व अप्रक्षेपित साधनांची तुलना करा. “प्रक्षेपित साधनांच्या वापराने अध्यापन अधिक परिणामकारक बनते” हे विधान विज्ञानातील योग्य उदाहरणांच्या साह्याने स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.1) विज्ञानातील खालील तंत्रांची संकल्पना सांगा व त्यांचे विज्ञान अध्यापनातील फायदे सोदाहरण स्पष्ट करा : [12]

- (अ) अभिरूपता
(ब) सांघिक अध्यापन

- प्र.2) विज्ञानाच्या आशयाद्वारे पोहोचवता येतील अशी मूल्ये कोणती ? विज्ञान अध्यापनाद्वारे यातील कोणतीही चार मूल्ये रूजविण्यासाठी काय कराल ? [12]

किंवा

- प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची संकल्पना स्पष्ट करा. विज्ञानाच्या आशययुक्त अध्यापनाचे टप्पे सांगा. त्यातील पाठ्यक्रम विश्लेषणाचे मुद्दे विज्ञानाच्या एखाद्या इयत्तेच्या पाठ्यक्रमासंदर्भात स्पष्ट करा. [12]

- प्र.3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा : [16]

- (अ) समवाय म्हणजे काय ? विज्ञानाचा शाखांतर्गत समवाय स्पष्ट करा.
(ब) दिग्दर्शन पद्धतीचे गुण व मर्यादा सांगा.
(क) टीप लिहा : वार्षिक नियोजनाची आवश्यकता
(ड) विज्ञानाच्या अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाचा कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा.
(इ) माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांची विज्ञानविषयक अभिरूची मोजणारी पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा.
(इ) दैनंदिन जीवनातील विज्ञानाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

HISTORY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) State importance of Evaluation in History. How will you use Diagnostic Test and Remedial Teaching in History ? **[12]**

OR

Q.1) What are the various methods of the History Curriculum Construction ? Explain the Concentric Method of Curriculum Construction with its merits and demerits. Give the examples of the units which are occurring in the Curriculum with Construction Method. **[12]**

Q.2) What are the criteria of good text book of History ? Evaluate any text book from 5th to 10th Std. with the help of these criteria. **[12]**

OR

Q.2) Explain the principles and maxims for History Teaching. Explain any four maxims of teaching History that you can impliment at which stage during teaching. Give examples. **[12]**

Q.3) Answer **any four** of the following : **[16]**

- (a) What is Correlation ? How will you correlate History with Geography and Art ?
- (b) How will you teach the unit of Mughal Literature, Art and Sculpture with the help of Source Method ?
- (c) Prepare the structure of subject History. State the merits of structure which are helpful to the teacher.
- (d) Explain the qualities of History Teacher.
- (e) State the importance of Teaching Aids in History Teaching. Prepare a list of useful Teaching Aids for the lower classes.
- (f) What is the Content-Cum-Methodology ? Write any four objectives of Content-Cum-Methodology.

**मराठी रूपांतर
इतिहास शिक्षण**

प्र.1) इतिहासात मूल्यमापनाचे महत्त्व सांगा. इतिहासाच्या अध्यापनात नैदानिक कसोट्या व उपचारात्मक अध्यापनाचा उपयोग कसा कराल ? [12]

किंवा

प्र.1) इतिहास अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती कोणत्या ? समकेंद्र पद्धती तिच्या गुणदोषांसह स्पष्ट करा. इतिहासाच्या अभ्यासक्रमात कोणकोणते घटक समकेंद्र पद्धतीने आले आहेत ? काही उदाहरण लिहा. [12]

प्र.2) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ? या निकषांच्या आधारे इ. ५वी ते १०वी पर्यंतच्या एका पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन करा. [12]

किंवा

प्र.2) इतिहास अध्यापनाची तत्त्व व सूत्र सांगून त्यापैकी कोणत्याही ४ सूत्रांचा इतिहास अध्यापनाच्या कोणत्या टप्प्यावर वापर कराल ? हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

(अ) समवाय म्हणजे काय ? इतिहासाचा भूगोल व कला या विषयांशी कसा समवाय साधाल ?

(ब) मुघलकालीन साहित्य, कला व शिल्पकला हा घटक आधार पद्धतीने कसा शिकवाल ?

(क) इतिहासाची संरचना काढून इतिहास शिक्षकाला संरचनेचे कोणते फायदे होतात ते लिहा.

(ड) इतिहास शिक्षकाचे गुण स्पष्ट करा.

(इ) इतिहास अध्यापनात शैक्षणिक साधनांचे महत्त्व सांगून लहान वर्गास उपयुक्त ठरणान्या शैक्षणिक साधनांची यादी लिहा.

(फ) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची कोणतीही चार उद्दिष्टे लिहा.

GEOGRAPHY EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain the importance and characteristics of the Structure of Geography. As a Geography Teacher, how will you use the structure while teaching Geography ? Explain with suitable examples. **[12]**

OR

Q.1) What is Correlation ? What are different types of Correlation ? Explain Correlation of Geography with History and Science with suitable examples. **[12]**

Q.2) What are the methods of teaching Geography ? Explain the merits and demerits of Project Method. As a Teacher, which projects you will organise for the Students at Secondary Level ? Give examples. **[12]**

OR

Q.2) Explain the importance of Teaching Aids and write various types of Teaching Aids in Geography. How will you use various Teaching Aids to teach Regional Geography more effectively ? Explain with suitable examples. **[12]**

Q.3) Answer **any four** of the following : **[16]**

- (a) How will you inculcate 'National Integration' while teaching Geography ?
- (b) Explain need of Unit Planning.
- (c) What are the characteristics of a good Geography Book ?
- (d) What is Remedial Teaching ? Explain its need in Geography Teaching.
- (e) Explain the Place of Geography in School Curriculum.
- (f) Explain any four characteristics of Geography Teacher.

मराठी रूपांतर

भूगोल शिक्षण

- प्र.1) भूगोल विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व सांगून भूगोलाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. भूगोल विषयशिक्षक म्हणून त्या संरचनेचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

- प्र.1) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे प्रकार कोणते ? भूगोलाचा इतिहास व शास्त्र या विषयाशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.2) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या ? प्रकल्प पद्धतीचे गुणदोष सांगा. एक शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांसाठी माध्यमिक स्तरावर तुम्ही कोणत्या प्रकल्पाचे आयोजन कराल ? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

- प्र.2) भूगोल अध्यापनातील विविध शैक्षणिक साधने सांगून त्याचे महत्त्व स्पष्ट करा. प्रादेशिक भूगोलाच्या अध्यापनात विविध शैक्षणिक साधनाचा सुयोग्य वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]
- प्र.3) थोडक्यात उत्तरे लिहा : (कोणतीही चार) [16]
- (अ) भूगोलाच्या अध्यापनातून राष्ट्रीय एकात्मता हे मूल्य तुम्ही कसे रुजवाल ?
- (ब) घटक नियोजनाची आवश्यकता स्पष्ट करा.
- (क) चांगल्या भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते ?
- (ड) उपचारात्मक अध्यापन म्हणजे काय ? त्याची भूगोल अध्यापनात गरज स्पष्ट करा.
- (इ) भूगोलाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- (फ) भूगोल शिक्षकाची चार गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ECONOMICS EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) Explain with example the importance of Economics in daily life. [12]

OR

Q.1) Explain the nature of 'Discussion Method'. How will you use Discussion Method for teaching of Economics ? Explain with example. [12]

Q.2) What are the maxims of teaching of Economics ? Explain with examples any two maxims of Teaching. [12]

OR

Q.2) What is Content-Cum-Methodology ? Explain the nature and importance of CCM in teaching of Economics. [12]

Q.3) Answer **any four** of the following : [16]

- (a) Write down the objectives and their specifications of the unit 'Mixed Economy'.
- (b) Explain the need of Content Analysis of Economics.
- (c) Explain any four characteristics of the Teacher of Economics.
- (d) Explain the core element 'Protection of Environment'. How will you inculcate this core element while teaching of Economics at 9th Std. ?
- (e) What is the meaning of 'Questions to Evaluate Content' ? Prepare such type of questions for any unit of 9th standard.
- (f) Explain the value 'Modesty'. Suggest any two activities to inculcate the value 'Modesty'.

मराठी रूपांतर
अर्थशास्त्र शिक्षण

प्र.1) अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.1) चर्चा पद्धतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अर्थशास्त्राच्या अध्यापनात चर्चा पद्धतीचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.2) अर्थशास्त्र अध्यापनाची सूत्रे कोणती ? कोणतीही दोन अध्यापन सूत्रे उदाहरणांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा. [12]

किंवा

प्र.2) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? अर्थशास्त्र अध्यापनातील आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचे स्वरूप व महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) 'मिश्र अर्थव्यवस्था' या घटकाची उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे लिहा.
- (ब) अर्थशास्त्राच्या आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- (क) अर्थशास्त्राच्या शिक्षकांची कोणतीही चार गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- (ड) 'पर्यावरण संरक्षण' या गाभा घटकाचे स्पष्टीकरण करा. इयत्ता ९वी ला अर्थशास्त्राचे अध्यापन करताना हा गाभा घटक तुम्ही कसा रुजवाल ?
- (इ) 'आशय तपासणारे प्रश्न' म्हणजे काय ? इयत्ता ९वीच्या कोणत्याही घटकासाठी या प्रकारचे प्रश्न तयार करा.
- (फ) 'सौजन्यशीलता' या मूल्याचे स्पष्टीकरण करा. सौजन्यशीलता हे मूल्य रुजविण्यासाठी कोणतेही दोन उपक्रम सूचवा.

COMMERCE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q.1) What is Content-Cum-Methodology ? Explain the need and importance of CCM in the teaching and learning of Commerce. [12]

OR

Q.1) What are the various methods of Commerce Teaching ? Explain 'Inductive' and 'Deductive' Method with the help of following points : [12]

- (1) Meaning and Nature
- (2) Merits
- (3) Demerits
- (4) Examples

Q.2) What is Correlation ? Explain the importance of Correlation. Explain the Correlation of Commerce with following subjects : [12]

English, Mathematics, Hindi, Geography

OR

Q.2) What is the difference between 'Achievement Test' and 'Diagnostic Test' ? How will you apply 'Remedial Teaching' in the teaching of Commerce ? Explain with examples. [12]

Q.3) Write **any four** of the following : [16]

- (a) Write the importance of Commerce in daily life.
- (b) Explain any four objectives of teaching Commerce.
- (c) Explain any four internal criterians of a good Commerce Text Book.
- (d) What is Content Analysis ? Explain the need of Content Analysis.
- (e) How will you inculcate scientific temper through Commerce Teaching ? Explain with proper examples.
- (f) Which activities will you implement for inculcating the value 'Dignity of Labour' among Commerce Students ? Write two activities in detail.

**मराठी रूपांतर
वाणिज्य शिक्षण**

प्र.1) आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय ? वाणिज्याच्या अध्ययन व अध्यापनात आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व विशद करा. [12]

किंवा

प्र.1) वाणिज्य शिक्षणाच्या विविध पद्धती कोणत्या ? 'उद्गामी' व 'अवगामी' पद्धत पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा : [12]

- (1) अर्थ व स्वरूप
- (2) गुण
- (3) दोष
- (4) उदाहरणे

प्र.2) समवाय म्हणजे काय ? समवायाचे महत्त्व विशद करा. वाणिज्याचा पुढील विषयांशी असलेला समवाय स्पष्ट करा : [12]

इंग्रजी, गणित, हिंदी, भूगोल

किंवा

प्र.2) 'संपादन कसोटी' व 'नैदानिक कसोटी' यात काय फरक आहे ? वाणिज्य अध्यापनात 'उपचारात्मक अध्यापनाचा' वापर तुम्ही कसा कराल ? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

प्र.3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा : [16]

- (अ) दैनंदिन जीवनातील वाणिज्याचे महत्त्व लिहा.
- (ब) वाणिज्य अध्यापनाची कोणतीही चार उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- (क) चांगल्या वाणिज्य पाठ्यपुस्तकाची कोणतीही चार अंतर्गत निकष स्पष्ट करा.
- (ड) आशय विश्लेषण म्हणजे काय ? आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- (इ) वाणिज्य अध्यापनातून वैज्ञानिक मनोभाव तुम्ही कसा रुजवाल ? योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.
- (फ) 'श्रमप्रतिष्ठा' हे मूल्य वाणिज्य विद्यार्थ्यांमध्ये रुजवण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल ? दोन उपक्रम सविस्तर लिहा.